

درس شانزدهم

سوره انعام: آیات (۳۷ - ۴۱)

درس شانزدهم
سوره انعام: آیات (۳۷ - ۴۱)

نکات مهم آیات:

۱. مشرکان به منظور «بھانه جویی» و «تحقیر قرآن» معجزات بیشتری از پیامبر ص طلب می کردند؛
۲. بھانه جویان صدر اسلام و عصر حاضر، هیچ گاه نخواسته اند معجزه جاوید قرآن را مد نظر قرار دهند؛

۳. «انسان ها» و «حیوانات» در بسیاری از خصوصیات، شبیه هم هستند از جمله در: رشد،

تغذیه، تناسل، شهوت جنسی، داشتن مقصد و مقصود، داشتن درک و شعور و...؛

۴. حیوانات نیز همچون انسان حشر دارند و با مرگ، نابود نمی‌شوند، ولی ممکن است حشر آنها، حضور در قیامت نباشد؛

۵. اولین کیفر گناهکار، گمراه شدنش به دست خدا است (خدا گمراهش می‌کند)؛

۶. اولین پاداش نیکوکار، هدایت الهی است. (یعنی خدا هدایتش می‌کند)؛

۷. مشرکان با دیدن عذاب الهی، به فطرت توحیدی بازگشته و در آن شرایط وحشت، فقط از خدا یاری می‌خواهند.

لغات درس شانزدهم

دَابَّةٌ:	جنبده	يُضِلُّهُ:	گمراهش می کند
بِجَنَاحَيْهِ:	با دو بالش	إِيَّاهُ:	او را
تَنْسُونُ:	فراموش می کند	فَرَطْنَا:	فروگذار نکردیم
يُخْشَرُونَ:	برانگیخته می شوند	صُمٌّ:	کر
طَائِرٌ:	پرنده	أُمَمٌ:	امت‌ها، گروه‌ها
أَرَأَيْتُمْ:	آیا خبر می دهید مرا؟	تُشْرِكُونَ:	شریک قرار می دهید
يَطِيرُ:	می پرد	بُكْمٌ:	لال
تَدْعُونَ:	می خوانید		

□ آیه ۳۷: وَقَالُوا لَوْلَا نُزِّلَ عَلَيْهِ آيَةٌ مِنْ رَبِّهِ قُلْ إِنَّ اللَّهَ قَادِرٌ عَلَى أَنْ يُنْزِلَ آيَةً وَلَكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ

ترجمه: و گفتند: چرا معجزه‌ای از جانب پروردگارش بر او نازل نشده است؟ بگو: بی تردید خدا قادر است که پدیده‌ای شگرف فرو فرستد، لیکن بیشتر آنان نمی‌دانند.

تفسیر:

این آیه به بیان یکی از بهانه‌جویی‌های مشرکان اشاره دارد. گویا برخی از رؤسای قریش که از مقابله با قرآن عاجز مانده بودند به پیامبر ص می‌گفتند: این -

ها بی فایده است، اگر راست می گویی معجزاتی همانند عصای موسی ع و ناقه صالح برای ما بیاور. بی شک آنان هم قصد تحقیر قرآن را داشتند و هم در پی بهانه ای برای قبول نکردن دعوت پیامبر ص بودند. بنابراین، خداوند در جوابشان فرمود: خداوند قادر است چنین معجزاتی را بیاورد،^۱ ولی اینان، آیات الهی را به بازی گرفته اند و هر روز پیشنهاد تازه ای ارائه می دهند.^۲

وَلَكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ : بیشتر این مشرکان نمی دانند که به سبب بازیچه قرار دادن قرآن و اعراض از معجزات پس از نزول آنها (و اتمام

۱. تفسیر نمونه، ج ۵، ص ۲۱۷، ۲۱۸.

۲. تسنیم، ج ۲۵، ص ۱۵۹؛ سایر آیاتی که از آنها مشرکان طلب معجزه کرده اند، عبارتند از: مائده ۱۱۲؛ اسراء ۹۰-۹۲؛ عنکبوت ۵۰؛ انعام ۸ و ۱۱۱.

حجت)، عذاب الهی نازل می گردد و به حیات شان خاتمه می دهد^۳ و این برخلاف مصلحت آنان (مشرکان) است. برخی گفته اند: یعنی آنان نمی دانند که همین آیاتی که نازل کردیم برای اهل اندیشه و تدبر قانع کننده و کافی است.^۴

پرسش و پاسخ

پرسش: برخی از مخالفان اسلام با توجه به این آیه، ادعا کرده اند که پیامبر اسلام ص هیچ معجزه ای ارائه نداده است؛ زیرا هرگاه مخالفانش طلب معجزه می کردند، فقط به همین جمله اکتفا می کرد که:

۳. تفسیر، ج ۲۵، ص ۱۵۹

۴. المیزان، ج ۸، ص ۷۵، ۷۶

«خداوند بر هر معجزه‌ای تواناست»؛ ولی در عمل چیزی نیاورده است.

پاسخ:

۱. آیا قرآن که بارها درخواست تحدی داده، نمی-توانست معجزه‌ای آشکار برای آن‌ها باشد؟!
۲. در روایات فراوانی سخن از معجزات رسول خدا ص به میان آمده، گرچه در قرآن نیامده باشد.^۵ در این خصوص کتاب‌هایی با نام «اعجاز النبی» و «دلائل النبوه» نوشته شده که معجزات فراوان پیامبر ص در آن‌ها نقل شده است.

□ آیه ۳۸: وَمَا مِنْ دَابَّةٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا طَائِرٍ يَطِيرُ
 بِجَنَاحَيْهِ إِلَّا أُمَمٌ أَمْثَلُكُمْ مَا فَرَّطْنَا فِي الْكِتَابِ مِنْ
 شَيْءٍ ثُمَّ إِلَىٰ رَبِّهِمْ يُحْشَرُونَ

ترجمه: و هیچ جنبنده ای در زمین نیست و نه هیچ
 پرنده ای که با دو بال خود پرواز می کند مگر آنکه
 آنها [نیز] گروه هایی مانند شما هستند. ما هیچ
 چیزی را در کتاب (لوح محفوظ) فروگذار نکرده -
 ایم؛ سپس [همه] به سوی پروردگارشان محشور
 خواهند گردید.

تفسیر:

«دَابَّة» هر حیوانی را گویند که بر زمین بجنبد، ولی بیشتر در اسب استعمال می‌شود. خائر هر حیوانی را گویند که با دو بال خود در فضا پرواز کند و حشر به معنای کوچ دادن جمعی است از جایی به جایی^۶ چگونه ممکن است برای انسان قیامت و حشری نباشد در حالی که برای موجودات ضعیف‌تر، اعم از جانوران زمینی، دریایی و پرندگان، حشری قرار داده است.^۷

وَمَا مِنْ دَابَّةٍ ... إِلَّا أُمَمٌ أَمْثَلُكُمْ: از چه جهت، انواع حیوانات، شبیه انسان‌ها هستند؟ از لحاظ خصوصیات

۱. المیزان، ج ۷، ص ۱۰۲-۱۰۳.

۷. تفسیر نمونه، ج ۵، ص ۲۲۳.

درونی (رشد، تغذیه، تولید مثل، اهل تسبیح خداوند، اهل درک و شعور نسبی و... بودن) و از لحاظ خصوصیات بیرونی (داشتن مقصد و حرکت به سوی آن و داشتن امام و پیروی از او)، سایر مخلوقات نیز همانند انسان‌ها «یک امت» هستند. «امت»، به گروهی می‌گویند که دارای هدف و مقصد و امامی هستند. رهبری همه موجودات، چه در هدایت و تعلیم و چه در رزق و روزی برعهده خداست^۸ که زمانی در اختیار حضرت سلیمان ع قرار گرفت و امروز برعهده امام عصر می‌باشد.^۹

۸. سوره هود/ آیه ۵۶

۹. تفسیر، ج ۲۵، ص ۱۶۶ - ۱۷۰.

مَا فَرَّطْنَا فِي الْكِتَابِ مِنْ شَيْءٍ: در کتاب آفرینش الهی، چه کتاب تشریعی (قرآن) و چه کتاب تکوینی (لوح محفوظ و ام الكتاب)، هیچ نقصی نیست و چیزی فروگذار نشده است.^{۱۰}

درباره معنای «کتاب» اقوالی است: ۱. مقصود قرآن است، زیرا تمام نیازمندی‌های دینی و دنیوی به اجمال یا تفصیل در قرآن کریم آمده است؛ ۲. مقصود لوح محفوظ است که پیش خدا است و همه چیز چه مربوط به گذشته و چه مربوط به آینده در آن ثبت است؛ ۳. مقصود اجل است، یعنی هیچ

چیزی را ترک نکرده‌ایم جز اینکه برای آن اجل و مدتی قرار داده‌ایم.^{۱۱}

ثُمَّ إِلَىٰ رَبِّهِمْ يُحْشَرُونَ : وقتی گفته می‌شود که حیوانات، "امت" هستند، لازمه‌اش حشر آن‌ها به سوی پروردگارشان نیز خواهد بود؛ زیرا امت دارای مقصد و مقصودی است که به سوی آن در حرکت است؛ پس حیوانات هم مثل انسان، با مرگ، نابود نمی‌شوند؛ زیرا اگر با دارا بودن خصوصیات که قبلاً ذکر کردیم، قیامتی نداشته باشند، لغویت پیش می‌آید و در کار خدا لغو نیست.^{۱۲}

۱۱. مجمع البیان، ج ۸، ص ۸۰.

۱۲. تسنیم، ج ۲۵، ص ۱۶۷.

بعد از آنکه آن‌ها مردند، در روز قیامت محشور می‌شوند. همان‌طوری که انسان‌ها هم محشور می‌شوند؛ آن‌هایی که سزاوار پاداشی هستند، پاداش خود را می‌گیرند و آن‌هایی که ستمی به دیگری کرده‌اند، انتقام می‌بینند.

از ابوذر روایت است که ما در حضور پیامبر ص بودیم. دو گوسفند به جان یکدیگر افتادند. فرمود: می‌دانید چرا این‌ها به یکدیگر شاخ می‌زنند؟ گفتیم: نمی‌دانیم. فرمود: خدا می‌داند و به زودی میان آن‌ها حکم می‌کند! طبق این روایات، شباهت حیوانات با ما در این است که آن‌ها هم در روز قیامت محشور می‌شوند و قصاص می‌بینند. مؤید آن، آیه «و اذا

الْوَحُوشُ حُشِرَتْ» است (سوره تکویر، آیه ۵): زمانی که حیوانات وحشی محشور شوند). این که می-فرماید: «إِلَىٰ رَبِّهِمْ يُحْشَرُونَ» یعنی به جایی می‌روند که آنجا جز خدا کسی مالک سود و زیان کسی نیست و کسی قدرت ندارد که به خود یا دیگری سود یا زیان برساند.^{۱۳}

❖ آیه ۳۹: وَالَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا صُمٌّ وَبُكْمٌ فِي الظُّلُمَاتِ مَنْ يَشَأِ اللَّهُ يُضِلَّهُ وَمَنْ يَشَأِ يُجْعَلْهُ عَلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ

ترجمه: و کسانی که آیات ما را دروغ پنداشتند، در تاریکی‌ها [ی کفر] کر و لالند. هر که را خدا بخواهد گمراهش می‌گذارد و هر که را بخواهد بر راه راست قرارش می‌دهد.

تفسیر:

مقصود از این جمله، بیان این جهت است که تکذیب‌کنندگان آیات خدا، از نعمت شنوایی، گویایی و بینایی محرومند و محرومیت‌شان بدان جهت است که در ظلماتی قرار گرفته‌اند که در آن ظلمات، چشم کار نمی‌کند؛ پس تکذیب‌کنندگان آیات خدا به علت کر بودن‌شان توانایی شنیدن کلام حق را ندارند، چه رسد به اینکه آن را بپذیرند، و به

علت لال بودن شان نمی‌توانند به گفتن حق لب
گشوده و به توحید و رسالت انبیا شهادت دهند، و
به علت ظلمتی که آنان را احاطه کرده، نمی‌توانند
حق را از باطل تشخیص دهند.^{۱۴}

مَنْ يَشَاءِ اللَّهُ... مُسْتَقِيمٌ: آیات متعددی وجود دارد که
«هدایت و گمراهی» را به خدا نسبت داده است.

این آیات در ظاهر تأییدکننده «تفکر جبر» هستند؛
ولی این گونه نیست، زیرا مقصود از «گمراه کردن
خدا» این است که خداوند انسان‌های گناهکار را با
گمراه کردنشان کیفر می‌دهد و مقصود از «هدایت
کردن خدا» این است که خداوند به انسان‌های
نیکوکار، پاداش می‌دهد به نام «هدایت». براین

اساس، گناهکاران به «اضلال کیفری» و نیکوکاران به «هدایت پاداشی» از جانب خدا نایل می‌شوند.^{۱۵}

بنابراین، این کری و لالی و در ظلمت بودن، خود عذابی است که به کیفر تکذیب آیات الهی دچار آن شده‌اند. مرا از «اضلال» براساس انطباق بر مورد آیه، کر و لال کردن و در ظلمت انداختن آن مشرکان است.^{۱۶}

❖ آیه ۴۰: قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ أَتَاكُمْ عَذَابُ اللَّهِ أَوْ أَتَتْكُمْ السَّاعَةُ أَغَيْرَ اللَّهِ تَدْعُونَ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ

۱۵. تسنیم، ج ۲۵، ص ۱۸۹، ۱۹۳؛ تفسیر نمونه، ج ۵، ص ۲۲۹.

۱۶. المیزان، ج ۷، ص ۱۱۸.

ترجمه: بگو به نظر شما اگر عذاب خدا شما را در
 رسد یا رستاخیز شما را دریابد، اگر راستگوئید،
 کسی غیر از خدا را می خوانید؟!
تفسیر:

خداوند در پی بیداری و غبار روبی از فطرت
 مشرکان می فرماید: به من خبر دهید که اگر عذاب
 الهی یا قیامت فرا رسد، چه کسی جز خدا می تواند
 آن را دفع کند؟ آیا در آن هنگام نیز غیر خدا را می -
 خوانید؟ مشرکان که «ربوبیت و تدبیر امور جزیی» را
 از خدا سلب و به بت ها نسبت می دهند، گرفتار
 «کذب خبری» و «کذب مخبری» شده اند؛ یعنی، نه

بت‌ها ربوبیت دارند، نه ادعای مشرکان مبنی بر
ربوبیت بت‌ها، صحیح است.^{۱۷}

❖ آیه ۴۱: بَلْ إِيَّاهُ تَدْعُونَ فَيَكْشِفُ مَا تَدْعُونَ إِلَيْهِ إِنْ
شَاءَ وَتَنْسَوْنَ مَا تُشْرِكُونَ

ترجمه: [نه] بلکه تنها او را می خوانید و اگر او
بخواهد رنج و بلا را از شما دور می گرداند و آنچه
را شریک [او] می گردانید، فراموش می کنید.

تفسیر:

این آیه، پاسخ آیه قبلی است که فرموده بود: اگر عذاب خدا یا قیامت فرا رسد، آیا غیر خدا را می-خوانید؟ آیه پاسخ می‌دهد، خیر، فقط خدا را می-خوانید؛ زیرا فقط اوست که در آن لحظات وحشتناک به شما آرامش می‌دهد و مشکلات شما را حل می‌کند. در حقیقت، مشرکان در آن لحظه-های پراضطراب که فطرت‌شان پاک گردیده، دو رفتار از ایشان سر می‌زند: ۱. فراموشی غیر خدا؛ ۲. توجه کامل به خدای متعال^{۱۸}.

خدا هم آن پریشانی را از شما برطرف می‌کند، چنان که از قوم یونس برطرف کرد، البته این هنگامی

است که خواست و مشیت او تعلق بگیرد، و گرنه
می تواند بر طرف نسازد؛ زیرا خدا در قبول دعای شما
مجبور نمی شود، بلکه قدرت او مطلق و ذاتی
است.^{۱۹}